

Historicismen på landet

Historicismen som stilart varede fra ca. 1850 til ca. 1915 og opstod i kølvandet på Grundlovens indførelse i 1848, hvor behovet for såvel politisk som kunstnerisk at starte forfra opstod. Man ville skabe et nyt formsprog, der var anderledes end den foregående, stramme klassicisme. Over hele landet skød nye byer og huse op i et helt nyt dekorativt formsprog bygget i de nye fabriksproducerede mursten, der var så billige, at tidligere tiders bindingsværk blev udkonkurreret.

I denne blomstrende epoke hentede man først inspiration fra tidligere tiders europæiske stilarter, senere fra den danske middelalder og barok. Den største inspirationskilde kom fra det lille alpe-land Schweiz. Det blev herhjemme til den meget populære "schweizerstil" med synlige dekorative spærender og udskårne pyntede træværksdetaljer.

Typiske kendetegn

De historicistiske huse i landområderne er generelt nedtonede, men bærer alle præg af datidens arkitekturtendenser og begejstring for dekorationer. Man blandede gerne detaljer og ornamentik fra flere forskellige af de tidligere stilperioder på den samme bygning, fx schweizerstil på tagets detaljer drysset med italiensk renæssance på facadernes udsmykning.

Husene er ofte længebygninger med fint proportionerede facader og gavle, typisk symmetrisk opbygget. Større huse som stuehuse og landvillaer er som regel udstyret med forskellige delelementer som markante frontkviste, fint udsmykkede havestuer, mindre karnapper osv. Det var især det synlige murværk og dets detaljer, der kom til at spille en stor rolle.

- ▲ *Schweizerstilen var særdeles udbredt og ses i mange forskellige udgaver. Stilen skulle ses som symbol på det frie, naturlige og ufordærvede landliv og blev især populær til småvillaer og gårdstuehuse. Huset, en landvilla fra 1890'erne, har skifer-tag med stort udhæng og udskåret træværk på gavlen.*
- ◀ *Husene blev dybere, hvilket især kan aflæses på de for den tid meget moderne landbrugsanlæg. Hele anlægget er opført i gule sten med tag af blådæmpede tegl og udstyret med frontkvist og havestue, helt efter datidens arkitekturtendenser.*
- ▼ *Gennem perioden ændrer husenes stil og arkitektur sig. Omkring 1910 kom nybarokken på mode med huse med svungne frontkviste, buede karnapper og glaserede tegltage. Men friheden til at vælge de bedste virkemidler – og give huset dets helt egen stemning – varede ved.*

Fælles for husene er, at husdybden bliver større, loftshøjden forøges, og vinduerne får større ruder end tidligere.

Husenes facader kan stå i blankt murværk, hovedsageligt i røde sten, men gule sten ses også. Murværket som håndværksmæssig kunnen var i fokus, og der ses derfor rigtig mange fine detaljer i form af murede stik og profilerede gesimser. Facaderne kan også være pudsede og malede. Her ses ofte fremtrukne gesimser, facadebånd og indfatninger omkring vinduer og døre, malet i en lys kontrastfarve til den mørkere facade. Dekorationerne blev brugt som virkemidler og er vigtige, for at man nemt kan aflæse husenes alder og historie.

De nye teglværker kunne nu producere ensartede maskinsten, og fugerne var ofte fremhævede med et lille profil, en såkaldt brændt fuger.

Facadens gesimser og dekorationsbånd var ofte murede eller støbt i det nye vidundermiddel cement. Pudsede facadedetaljer stod malet i lysere farver, der skulle efterligne natursten, fx sandfarvet eller gråt. Selv de mest beskedne huse havde lidt dekoration, fx en række mursten i gesimsen placeret diagonalt i et såkaldt tandsnit. Landhusene er ofte fritliggende, og alle facader er derfor ligeværdigt udsmykkede.

Tagene var ofte af naturskifer, men kunne også være teglhængte. Naturskiferen var dengang et nyt og billigt materiale, som var yndet, fordi det gav taget en helt skarp profil. Schweizerstilens tage havde et markant udhæng, og på gavle og kviste var der ofte fint udskåret tømmer. På huse med mere knappe tage er det gesimsen, der danner overgang mellem tag og facade.

▲ *Selv beskedne, små landsbyhuse er ofte fint proportionerede og udstyret med detaljer som markante gesimser og murede stik over vinduerne. Facaderne har en fin taktfast rytme og vinduerne er placeret symmetrisk for døren.*

◀ *De fint udførte tandsnit under vinduerne er et udtryk for datidens høje håndværksmæssige standard – på mange af de mindre landhuse er vinduerne torammede, hver ramme med tre ruder.*

▼ *Et velproportioneret lille landsbyhus med frontkvist. Huset har i sine velmagtsdage formentlig haft tegl- eller skifertag med schweizerstilsdetaljer, mens facadens vinduer har fået "øjebryn" over stikkene i en kontrastfarve til det røde murværk. Vinduerne har nok været malet i en mørk nuance ligesom vindskederne på frontkvisten.*

Man kunne nu trække glas i større dimensioner end tidligere, og vinduerne var indtil ca. 1900 oftest dannebrogsvinduer evt. med en enkelte vandret sprosse i den nederste, høje rude. Det dekorerede træværk og vinduerne var oprindeligt altid malet i mørke farver, fx grønt eller brunt. Småsprossede vinduer vender tilbage omkring 1890, hvor forbilledet er den oprindelige danske byggeskik. Vinduerne males i slutningen af perioden "rigtigt danske", dvs. hvide, mens det øvrige forblev mørkt. Hvid maling var før meget dyrt, så hvidt træværk var sjældent og udtrykte velstand.

Anbefalinger

Facader i blank mur er som regel fint bearbejdede med enkle, men gode håndværksmæssige detaljer. Som udgangspunkt bør man derfor ikke ændre på facaden med nye vindues- eller dørhuller.

▲ Landhusenes facader er typisk ikke så dekorerede som de større byers bygninger, men man brugte alligevel flittigt den nye tids cementdekorationer. Ofte stod dekorationerne som her på huset fra omkring 1900 blot i den grå cementfarve.

◀ I begyndelsen af perioden er dannebrogsvinduerne med de store ruder idealet – i slutningen af perioden omkring 1890 anses de småsprossede ruder igen som det "rigtige" danske vindue. Vinduernes farvesætning ændres også. I begyndelsen maler man dem i mørke karakteristiske farver som brun, grøn eller som her tofarvet i okker og grøn, men omkring 1910 afløses de mørkere farver af den hvide.

▼ De lokale teglværker fremstillede hver deres produkter, og derfor ses en del eksempler på lokal "egnsbyggeskik". Et eksempel er de brunglaserede falstagsten, her på et stuehus.

Det blanke murværk bør af samme grund heller ikke overpudses. Det er vigtigt at passe på de profilerede fuger, som giver facaden en fin reliefvirkning. Denne vil helt forsvinde, hvis fugerne ændres til moderne, glatte og fyldte fuger. Pudsede facader har ofte også en fin detaljering, som det er vigtigt at bevare eller genskabe.

Tage af naturskifer eller tegl bør så vidt muligt bevares. Naturskifer er i dag et meget dyrt tagmateriale og kan evt. erstattes af eternitskifer, uden at tagets detaljering og fladevirkning ændres. Tegltagte var oftest i røde vingetegl, men i slutningen af perioden ses også blådæmpede eller, sjældnere, glaserede tegl. Ved udskiftning bør man benytte en traditionel, dansk vingetegl pga. det karakteristiske dybe svaj. Skorstenspiber bør bevares, da de danner en naturlig afslutning på taget.

Historicismen

Fint forarbejdede tømmerdetaljer, fx vindskeder på gavle, synlige spær- og bjælkeender, kviste mv., bør bevares, da de bidrager til fortællingen om husets historie og oprindelse. Det er vigtigt at male træværket i de historiske, ofte mørke kulører, der blev anvendt til at give kontrast og nuancering af facaden og understrege husets arkitektur.

Tagrender og nedløb bør udføres i zink, der patinerer smukkere end tilsvarende i plast. Vinduernes detaljering er altafgørende for huset. Mange af de oprindelige vinduer med enkeltlags glas er i dag desværre forsvundet til fordel for fabriksproducerede vinduer uden den samme fine detaljering. Oprindelige vinduer bør bevares eller evt. udskiftes med nye kopier i træ med enkeltlags glas og forsatsvinduer eller koblede forsatsrammer. Læs mere i anvisning om **vedligeholdelse og fornyelse af vinduer**.

▲ Stuehuset med pudset facade, skifertag og støvet blå vinduer er fint farvesat. Selve den pudsede facade var som regel farvesat lidt mørkere end dekorationerne, dvs. at fx gesimser og indfatninger stod lysere i kontrast til facadens flade.

◀ De oprindelige vinduer er repareret, og bundkarme og bundrammer er blevet udskiftet. En god og bæredygtig løsning fremfor et nyt vindue. Bemærk den markante, profilerede tandsnitsgesims og de fine murede stik over vinduerne. Tagrenden i zink patinerer smukt.

▼ Skur med indbygget brændely og plads til skraldespande er placeret på gavlen af huset. Skuret tager ikke magten fra huset, men ser naturligt ud. De smukt buede "romanske" stik i mønstermurværk over gavlvinduerne var et ofte brugt motiv.

Energiforbedringer

Et historisk hus kan godt energirenoveres til en fornuftig standard, uden at det går ud over bevaringsværdierne. Det kræver blot lidt omtanke, og at man så at sige arbejder "med" huset i stedet for at gennemtvinge løsninger, der er fremmede for husene. Læs mere i anvisning om **energioptimering**.

Tilbygninger

Hovedparten af husene er fritliggende, og langt de fleste huse er allerede udstyret med udlænger, skure, udhuse osv. Nye tilbygninger eller sekundære bygninger bør altid placeres i sammenhæng med huset, enten sammenbygget eller som nye fritliggende bygninger, fx så der dannes et lille gårdmiljø. Nye tilbygninger bør altid tilføjes med omtanke og generelt underordne sig det eksisterende hus i størrelse, proportioner og materialer.

